

здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 6. – С. 8.

3. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 511-550/0/4-13 від 4 квітня 2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» // Кримінальне судочинство (судова практика у кримінальних справах). – 2013. – № 2. – С. 39.

*Канфуї І. В.,
начальник Управління безпеки
АТ (публ.) «Український банк
реконструкції та розвитку», м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ТА СЛІДЧОГО СУДДІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У чинному законодавстві України чільне місце посідає регламентація діяльності органів прокуратури, досудового слідства і суду на досудовому розслідуванні. При цьому на одних напрямках їх кримінально-процесуальної діяльності виникають суперечності, у той час як на інших має місце недостатність правового врегулювання. Як наслідок, створюється можливість прийняття працівниками зазначених органів рішень, що не відповідають вимогам Конституції України та чинного законодавства України, а у низці випадків їм суперечать.

Розвиток кримінального процесу обумовив необхідність збільшення питомої ваги об'єктивних факторів, що впливають на результати вирішення справи. Однією з форм досягнення цього стало створення відокремлених слідчих структур. Таке відокремлення викликане необхідністю створення функціонально стабільного кримінального процесу.

Оскільки досудове розслідування є діяльністю динамічною, то стабільність її функціонування може бути забезпечено двома методами:

– жорстким домінуванням одного відомства, якому фактично мають бути підпорядковані інші структури, які діють на цьому напрямку;

– створенням конструкції, основною ознакою якої є чітке розмежування функцій та відповідних їм повноважень, дотримання меж яких гарантується ефективною системою противаг, стримувань та компенсаторів.

Застосування першого методу безумовно призводить до утворення диктаторської, тоталітарної моделі, характерної для недемократичних суспільств.

Запровадження другого методу створює функціонально самостійну, практично саморегулюючу систему, яка містить у собі елементи протидії

корупції, перевищенню повноважень тощо. Така система має визначати чіткі межі повноважень органів, що здійснюють досудове розслідування та беруть участь у ньому, і забезпечувати суворе їх дотримання всіма учасниками процесу. Надання будь-яких переваг будь-якому з органів матиме негативні наслідки: від порушення функціонування такої системи до практичного нівелювання її ефективності.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) на стадії досудового розслідування передбачає процесуальну діяльність працівників низки державних установ та служб: слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий органу досудового розслідування, співробітник оперативного підрозділу (за дорученням слідчого, прокурора). І якщо перевищення ними своїх повноважень, спрямовані проти сторони захисту, потерпілого та інших учасників, досить ефективно усуваються шляхом застосування передбачених чинним законодавством процедур, то правовідносини між слідчим суддею, прокурором та органом досудового розслідування з цього питання чинним кримінально-процесуальним законодавством урегульовані недостатньо, а прийняття нового КПК ще більше їх ускладнило.

При цьому слід зауважити, що зазначені у переліку посадовці та органи, працівниками яких вони є, окрім слідчого судді, віднесені законодавцем до сторони обвинувачення [1, с. 117-144], що не є, на нашу думку, безсумнівним і достатньо аргументованим.

Для органів досудового розслідування обов'язком є не змагання зі стороною захисту, а перевірка всіх обставин події, в тому числі й тих, які надаються стороною захисту та виправдовують підозрювану особу. При цьому однаково результативними слід вважати висновки, які як обвинувачують, так і виправдовують підозрюваного. В останньому випадку обов'язком слідчого є безумовне прийняття таких результатів, оскільки завдання слідчого – установлення істини.

Враховуючи викладене, віднесення органів досудового розслідування до сторони обвинувачення законодавчо закріплює обвинувальний уклін у їх діяльності і є проявом тоталітаризму в кримінальному процесі.

Коло учасників кримінального провадження доцільно розглянути крізь призму функцій, які вони виконують.

1. Функція обвинувачення. Її можуть виконувати державний обвинувач (прокурор), потерпілий, приватний обвинувач, позивач, представник позивача чи потерпілого.

2. Функція захисту. Її можуть виконувати захисник, підозрюваний, його законний представник, відповідач, представник відповідача.

3. Функція досудового розслідування. Її виконують слідчі, керівники слідчих органів, оперативні працівники, прокурори.

Також для цієї стадії можна виокремити три основні напрямки діяльності зазначених осіб: безпосередньо досудове розслідування; здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності при здійсненні досудового

розслідування; забезпечення судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Новий КПК у ч. 2 ст. 36 надає прокурору повноваження на здійснення нагляду за дотриманням законності «у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням». Таке формулювання не є достатньо чітким та зрозумілим з кількох позицій.

По-перше, будь-яке «керівництво» може здійснюватися органом або службовою особою лише щодо суб'єкта, який перебуває в організаційно-підпорядкованому стані.

Положення ст.ст. 38 та 39 чинного КПК не визначають прокурора ні органом досудового розслідування, ні керівником органу досудового розслідування. Більше того, органи досудового слідства (окрім слідчих органів прокуратури, які відповідно до Конституції України діють тимчасово, до створення самостійної системи органів досудового слідства) перебувають у штатах інших міністерств та відомств. Тож є юридично неправильним покладати функції будь-якого «керівництва» ними на органи або службових осіб інших відомств. Така конструкція створює подвійну підпорядкованість для службової особи, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, що, у свою чергу, може призводити до зменшення керованості та контрольованості її діяльності.

По-друге, вимоги ст. 121 Конституції України взагалі не передбачають такої функції органів прокуратури, обмежуючи її «наглядом за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство» [2, с. 57].

По-третє, абсолютно невизначеним залишається зміст терміна «процесуальне керівництво».

На нашу думку, процесуальне керівництво передбачає наявність усього комплексу повноважень органу чи службової особи відносно суб'єкта, який підлягає управлінню. У зв'язку з цим такі повноваження може мати керівник органу досудового розслідування щодо підлеглих йому співробітників. Повноваження прокурора мають бути обмежені обсягом, що забезпечує доступ до документів кримінального провадження з метою їх перевірки на предмет відповідності вимогам закону при їх складанні, дотриманні законності під час проведення слідчих дій та прийняття процесуальних рішень, а також внесення відповідних актів прокурорського реагування.

Надмірне збільшення повноважень прокурора призводить до безумовного виникнення конфлікту інтересів, оскільки фактично прокурор на стадії досудового розслідування може виконувати три процесуальні функції: керівника досудового розслідування; особи, що здійснює безпосереднє розслідування; особи, що наглядає за дотриманням при цьому законності. Тобто, прокурор має здійснювати нагляд за дотриманням законності самим собою. При тому, що, за словами експерта Венеціанської комісії Генрі Брука, «прокуратурі не повинні бути властиві функції, які не є сумісними з її

незалежністю або можуть призвести до конфлікту інтересів між роллю прокурора та якоюсь іншою функцією» [3, с. 17].

Розширення повноважень прокурора при здійсненні нагляду за дотриманням законності під час проведення досудового слідства призводить до надмірної концентрації влади в руках Генерального прокурора і підлеглих йому прокурорів. За таких умов маємо повне право для характеристики чинного Кримінального процесуального кодексу у частині процесуального статусу органів прокуратури використати оцінку, дану Венеціанською комісією проекту Закону України «Про внесення змін до закону України «Про прокуратуру»: «Діючий закон створює дуже потужну інституцію. Її повноваження суттєво виходять за межі функцій, які прокурор виконує у демократичній правовій державі. По суті, цей закон зберігає прокуратуру радянського стилю» [4, с. 39].

Діяльність органів судової гілки влади на стадії досудового розслідування кримінального провадження організовується на засадах посилення функції судового контролю на цьому етапі боротьби зі злочинністю.

На стадії досудового розслідування саме на суд покладено функцію вирішення питань, пов'язаних з обранням щодо особи запобіжних заходів, проникненням до її житла чи іншого володіння, обмеженням права громадян на володіння, користування та відчуження належного їм майна тощо.

Загальна засада, викладена у ст. 124 Конституції України, не дозволяє перекладати на будь-кого іншого здійснення правосуддя [2, с. 58].

Чинний КПК не містить детального правового визначення ролі та місця слідчого судді, викладених в окремій нормі права або блоці таких норм, що негативно відрізняє його від органів досудового розслідування та органів прокуратури, які його мають.

Відсутність нормативного визначення позиціонує судові органи на стадії досудового розслідування взагалі та слідчого суддю особливо як органи другорядного значення, що є неприпустимим та не відповідає їх соціальному призначенню.

За визначенням, наведеним у п. 18 ст. 3 КПК, слідчого суддю слід вважати органом здійснення «судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [1, с. 8-11]. У зв'язку з цим виникає низка запитань щодо правового статусу слідчого судді та обсягу його повноважень.

По-перше, чи є слідчий суддя особою, що здійснює правосуддя відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. та ст. 30 КПК?

По-друге, чи є предметом його контролю дотримання у кримінальному провадженні прав, свобод і інтересів усіх його учасників? Якщо так, то чи мають повноваження слідчого судді розповсюджуватися на розгляд питань з приводу розбіжних оцінок дій та рішень, що приймаються різними органами сторони обвинувачення?

На нашу думку, виконання слідчим суддею покладених на нього обов'язків є одним із проявів здійснення правосуддя в розумінні ст. 124 Конституції України, ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ст. 30 КПК. Звідси випливає, що жоден з інших органів чи посадових осіб не вправі перебирати на себе повністю або частково виконання його повноважень. Таким чином, вирішення прокурорами питань, віднесених законом до повноважень слідчого судді, є необґрунтованим.

Як приклад, відсутність згоди прокурора на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не може бути причиною неприйняття слідчим суддею до розгляду клопотання слідчого про обрання особі такого запобіжного заходу, як зазначається у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України [5, с. 3].

Слід вважати доцільним та логічним, щоб повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні розповсюджувалися і на відносини між прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим, працівником оперативного підрозділу.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства, рішення прокурора не можуть бути переглянуті у судовому порядку. Але «це суперечить принципу верховенства права. В законі треба з повною ясністю зазначити, що всі дії чи бездіяльність прокурорів перебувають під судовим контролем» [3, с. 16]. Тож логічно припустити, що будь-які питання, щодо яких позиція або рішення слідчого та прокурора не збігаються, мають розглядатися слідчим суддею.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Шортнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
2. Конституція України : текст відповідає офіц. стану на 10 грудня 2012 р. – К. : Видавництво «Майстер-клас», 2013. – 80 с.
3. Експертний висновок щодо Закону України «Про прокуратуру». Звіт Генрі Брука, лорда Слінн оф Хедлі, Президента Фонду Європейського права // «Перспективи реформи кримінального судочинства в Україні : Реформування прокуратури». Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2010. – 60 с.
4. Висновок Венеціанської комісії від 12 жовтня 2004 р. щодо проекту Закону України «Про внесення змін до закону України «Про прокуратуру» // «Перспективи реформи кримінального судочинства в Україні : Реформування прокуратури». Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2010. – 60 с.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

*Карпенко Н. Б.,
старший викладач кафедри
криміналістичних експертиз
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для експертно-криміналістичних підрозділів
Національна академія внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ДІАГНОСТИКИ

Почерком слід вважати індивідуальний і динамічно сталий зорово-руховий образ графічної техніки письма, що реалізується за допомогою системи рухів у рукописах.

Таке визначення почерку відображає його психофізіологічну природу й може слугувати основою для використання його у різноманітних галузях знань. Воно утворює основний зміст уявлення про почерк як об'єкт криміналістичного дослідження взагалі й ідентифікаційного, зокрема.

Говорячи про індивідуальність як якість, що обумовлює можливість ідентифікації виконавця рукопису, не можна не сказати ще про одну суттєву властивість почерку – відносну сталість.

Слід зауважити, що сталість почерку динамічна. Динамічність почерку проявляється як у статистичній стереотипності рухів особи, які реалізують зорово-руховий образ букв, їх сполучень, слів і рукопису в цілому, у варіаційності ознак почерку і почерку в цілому, так і у вибірковій мінливості, що настає у почерку під впливом різних умов виконання.

Саме завдяки такій властивості почерку, як вибіркова мінливість, вчені-криміналісти дійшли висновку про те, що письмо є носієм не тільки ідентифікаційної інформації про особу, яка пише.

В ньому відображуються й психофізіологічні властивості особи й умови, в яких протікає процес письма. Будучи продуктом вищої нервової діяльності людини, письмо чуттєво реагує на зовнішні й внутрішні зміни. Таким чином, почерк містить у собі своєрідно закодовану інформацію про особистість людини, про обставини й умови виконання рукопису (підпису). Задача експерта, який досліджує рукопис, полягає в тому, щоб отримати максимальний об'єм відомостей, які необхідні для розслідування й судового розгляду справ.

Властивість почерку реагувати на різні психофізіологічні фактори проявляється тоді, коли зміни умов письма настільки значні, що успішне пристосування до них механізму письма за ходом рухів виявиться неможливим. У результаті виникне порушення звичного автоматизованого процесу письма й наступлять зміни в почерку, які не можна вважати варіаційними.